

Den klassiske demokratiske teori

Palle Svensson:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/po/po_0011-PDF/po_0011_93691.pdf

pdf genereret den : 27-1-2006

Palle Svensson:

Den klassiske demokratiske teori

1. Indledning

I perioden efter den 2. verdenskrig har demokratidebatten inden for den politiske videnskab ofte taget sit udgangspunkt i en forestilling om, at de store skikkelser i den politiske idehistorie omkring år 1800 i det store og hele var enige om én bestemt demokratisk teori, som blev stillet op over for de enevældige styreformer, som dengang var fremherskende i Europa. Det er først og fremmest den østrigsk-amerikanske økonom Joseph A. Schumpeter, som der henvises til i den moderne demokratidebat, fordi det var ham, der i bogen Capitalism, Socialism and Democracy fra 1942 introducerede begrebet om "the Classical Doctrine of Democracy".¹

Hensigten med denne artikel er at gøre denne forestilling om en klassisk demokratisk teori til genstand for en nærmere undersøgelse. Jeg vil gøre dette ved først at redegøre for Schumpeters definition af den klassiske demokratiske teori, derefter vil jeg vise, i hvilket omfang forestillingen om en klassisk demokratisk teori er blevet accepteret i demokratidebatten inden for den vestlige politiske videnskab, og endelig vil jeg diskutere denne forestillings rimelighed ved at sammenligne Schumpeters definition af den klassiske demokratiske teori med nogle af klassikernes teorier om demokrati.

2. Forestillingen om en klassisk demokratisk teori

Schumpeters hovedemne i bogen Capitalism, Socialism, and Democracy er socialismen og hans hovedtese, at en socialistisk samfundsform ville opstå efter det kapitalistiske samfunds opløsning.² I sin

1) Joseph A. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, London: George Allen & Unwin. Bogen udkom første gang i USA i 1942 og året efter i Storbritannien. Bogen er udkommet i flere nye udgaver, hvortil Schumpeter skrev nye forord og tilføjede nye kapitler. 2. udg. er fra 1947 og 3. udg. fra 1950. Henvisninger i denne artikel er til 5. udg. fra 1976, hvortil Tom Bottomore har skrevet ny indledning.

2) Medens Schumpeter oprindeligt formulerede sig temmeligt kategorisk om socialismens uundgåelighed, så modificerede han senere sin opfattelse og i 3. udg. fra (Noten forts.) ...

Palle Svensson:

Den klassiske demokratiske teori

1. Indledning

I perioden efter den 2. verdenskrig har demokratidebatten inden for den politiske videnskab ofte taget sit udgangspunkt i en forestilling om, at de store skikkelser i den politiske idehistorie omkring år 1800 i det store og hele var enige om én bestemt demokratisk teori, som blev stillet op over for de enevældige styreformer, som dengang var fremherskende i Europa. Det er først og fremmest den østrigsk-amerikanske økonom Joseph A. Schumpeter, som der henvises til i den moderne demokratidebat, fordi det var ham, der i bogen Capitalism, Socialism and Democracy fra 1942 introducerede begrebet om "the Classical Doctrine of Democracy".¹

Hensigten med denne artikel er at gøre denne forestilling om en klassisk demokratisk teori til genstand for en nærmere undersøgelse. Jeg vil gøre dette ved først at redegøre for Schumpeters definition af den klassiske demokratiske teori, derefter vil jeg vise, i hvilket omfang forestillingen om en klassisk demokratisk teori er blevet accepteret i demokratidebatten inden for den vestlige politiske videnskab, og endelig vil jeg diskutere denne forestillings rimelighed ved at sammenligne Schumpeters definition af den klassiske demokratiske teori med nogle af klassikernes teorier om demokrati.

2. Forestillingen om en klassisk demokratisk teori

Schumpeters hovedemne i bogen Capitalism, Socialism, and Democracy er socialismen og hans hovedtese, at en socialistisk samfundsform ville opstå efter det kapitalistiske samfunds opløsning.² I sin

1) Joseph A. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, London: George Allen & Unwin. Bogen udkom første gang i USA i 1942 og året efter i Storbritannien. Bogen er udkommet i flere nye udgaver, hvortil Schumpeter skrev nye forord og tilføjede nye kapitler. 2. udg. er fra 1947 og 3. udg. fra 1950. Henvisninger i denne artikel er til 5. udg. fra 1976, hvortil Tom Bottomore har skrevet ny indledning.

2) Medens Schumpeter oprindeligt formulerede sig temmeligt kategorisk om socialismens uundgåelighed, så modificerede han senere sin opfattelse og i 3. udg. fra (Noten forts.) ...

diskussion af forholdet mellem socialisme og demokrati fandt Schumpeter det først nødvendigt at undersøge demokratiets natur nærmere. Dette førte ham frem til en definition af den klassiske demokratiske teori, en indgående kritik af denne teori, og opstillingen af en alternativ teori.

Schumpeter indleder sin diskussion af den klassiske demokratiske doktrin eller teori med at fastslå, at det 18. århundredes demokratiske filosofi kan udtrykkes således:

"the democratic method is that institutional arrangement for arriving at political decisions which realizes the common good by making the people itself decide issues through the election of individuals who are to assemble in order to carry out its will."³

Demokrati er for Schumpeter en politisk metode, det vil sige en bestemt måde, hvorpå man i et samfund indretter de institutioner, som skal træffe de politiske - lovgivningsmæssige og administrative - beslutninger. Bag hans formuleringer ligger tydeligvis det synspunkt, at den demokratiske metode er en blandt flere eksisterende og tænkelige politiske metoder. Den demokratiske metode er imidlertid ikke noget absolut mål i sig selv for Schumpeter. Han fremhæver tværtimod, at demokratiet skal vurderes i forhold til mere overordnede idealer og interesser som ytringsfrihed, tankefrihed, retfærdighed o.lign.⁴

En politisk metode karakteriseres ved, at den angiver, hvem der skal træffe de politiske beslutninger, og hvordan disse beslutninger skal træffes. Om den demokratiske metode er det imidlertid ikke tilstrækkeligt at sige, at det er "folket", der "styrer". Efter Schumpeters opfattelse, er det dels uklart, hvem der egentlig hører til "folket",⁵ og dels er dette at træffe politiske beslutninger, "at styre", noget ganske forskelligt under forskellige sociale omstændigheder. Der er for eksempel afgørende forskel mellem på den ene side mindre og homogene samfund med en tætboende

... (Noten forts.)

1949-50 tager han direkte afstand fra at ville fremsætte en profeti, se p. 422, jfr. i øvrigt Bottomores indledning, p. ix.

3) Schumpeter, op.cit., p. 250.

4) Ibid., pp. 242-243.

5) Ibid., pp. 243-245.

befolkning som den græske polis i oldtiden eller nybyggersamfundene i New England i 1700-tallet og på den anden side store komplicerede industrisamfund.⁶

Når Schumpeter mere præcist søger at beskrive den klassiske demokratiske teoris karakteristika, fremhæver han, at ifølge denne teori er det folket selv, dvs. alle borgere med valgret, som træffer de politiske beslutninger, idet de foretager et valg mellem de foreliggende alternativer gennem et valg af politiske repræsentanter, som samles for at gennemføre folkeviljen. Udpegningen af repræsentanterne gøres med andre ord til det sekundære i forhold til det primære, som består i at lade folket selv, vælgerne, afgøre de politiske spørgsmål.⁷

Denne klassiske demokratiske teori bygger efter Schumpeters opfattelse på tre centrale ideer eller begreber, som er mere eller mindre eksplicitte forudsætninger for teorien. Det hævdes for det første, at der eksisterer en almeninteresse, et alment vel, "a Common Good", som udstikker klare retningslinier for, hvad der er den "rigtige" og samfundsgavnlig beslutning i alle politiske spørgsmål: "the obvious beacon light of policy, which is always simple to define and which every normal person can be made to see by means of rational argument."⁸ I den klassiske demokratiske teori skulle der efter Schumpeters udlægning faktisk ikke være nogen undskyldning for ikke at erkende, hvad det almene vel kræver i de enkelte beslutningssituationer. Manglende erkendelse af, hvad der er i helhedens interesse, måtte alene forklares ved uvidenhed, dumhed eller en anti-social interesse. For det andet bygger den klassiske demokratiske teori ifølge Schumpeter på ideen om en folkevilje, en "volonté générale", "a Common Will of the people", som netop sigter mod det samme mål som almeninteressen. Kun dumhed eller egoistiske interesser kan føre til en uoverensstemmelse mellem folkeviljen og den almene interesse, som er åbenbar for så godt som alle og enhver. Endelig antages alle medborgere på rationel måde at deltage i den politiske beslutningsproces, aktivt, ansvarligt, og således at de tilsammen kontrollerer de offentlige anliggender.

6) Ibid., pp. 245-247.

7) Ibid., p. 250, jfr. p. 269.

8) Ibid., p. 250.

I samfund af blot nogen størrelse og en vis arbejdsdeling vil det ganske vist være mindre praktisk, at alle samfundsborgere diskuterer og afgør samtlige politiske spørgsmål. Det vil her være mere hensigtsmæssigt, at det kun er de mest vigtige politiske spørgsmål, som reserveres for borgernes direkte afgørelse, for eksempel i form af folkeafstemninger, medens de resterende spørgsmål overlades til en forsamling af valgte repræsentanter.⁹ Denne forsamling kan så dele sig i underafdelinger, udvalg, således som den finder det hensigtsmæssigt, og et af disse udvalg, som fortrinsvis tager sig af den løbende administration, kaldes for regeringen.

Hvis man kunne acceptere disse forudsætninger, mener Schumpeter, at der ville være tale om en virkelig meningsfuld teori. Den skitserede styreform ville i givet fald være den bedst tænkelige. Efter Schumpeters opfattelse er disse forudsætninger imidlertid ganske urealistiske.

Hvad først angår spørgsmålet om eksistensen af en almeninteresse, "a Common Good", så afviser Schumpeter fuldstændigt denne idé: "There is ... no such thing as a uniquely determined common good that all people should agree on or be made to agree on by the force of rational argument."¹⁰ Det er tværtimod således, at almeninteressen opfattes som forskellige ting af forskellige individer og grupper i samfundet. De konflikter, som uvægerligt vil opstå om principspørgsmål, kan netop ikke løses gennem en fornuftsbetonet diskussion, fordi man ikke ad logisk vej kan bevise de højeste værdier og målsætninger om livets og samfundets mening. Schumpeter fremhæver videre, at selv om der virkelig skulle være bred enighed om visse højere målsætninger, så ville dette ikke medføre, at der var entydige svar på alle foreliggende politiske spørgsmål, fordi man ville kunne nå disse mål ved forskellige midler, som igen ville medføre forskellige konsekvenser på kort og lang sigt.

For det andet mener Schumpeter, at ideen om en folkevilje som følge af disse indvendinger mister ethvert indhold. Forudsætningen for at kunne tale om en "will of the people", en "volonté générale", er netop, at der findes en almeninteresse, som er åbenbar for alle.¹¹

9) Ibid., pp. 250-251.

10) Ibid., p. 251.

11) Ibid., p. 252.

Forkaster man ideen om en sådan almeninteresse, falder også grundlaget for at tale om en folkevilje. Når Schumpeter erklærer, at ideen om en folkevilje er uden indhold, hænger det imidlertid også sammen med, at han stiller sig kritisk over for den tredje forudsætning for den klassiske demokratiteori: forestillingen om de almindelige borgeres rationalitet i politiske spørgsmål, om deres klare og uafhængige vilje, når det drejer sig om politiske beslutninger.¹² Dette spørgsmål tager han op til en nærmere diskussion under overskriften "human nature in politics".

Udgangspunktet for denne diskussion tager Schumpeter i en henvisning til de forfattere, som i slutningen af 1800-tallet havde fremhævet de irrationelle elementer i den menneskelige natur.¹³ Også en række økonomer skulle ifølge Schumpeter have fundet, at forbrugerne selv i dagligdagens mest almindelige beslutninger ikke levede op til de rationalitetsforudsætninger, som sædvanligvis ligger til grund for de økonomiske modeller. For det første har forbrugerne ikke så klare og entydige ønsker, som det ofte antages, og deres handlinger er heller ikke så rationelle og målbevidste i forhold til deres ønsker, som man skulle forvente. For det andet har forbrugerne i langt højere grad end forventet vist sig at ligge under for reklamens påvirkninger. Til trods for dette vil Schumpeter dog ikke fuldstændigt afvise, at borgerne inden for privatlivets område kan udvise en vis rationalitet og realitetsans.¹⁴

Schumpeter går herefter over til en sammenligning mellem private, dvs. ikke-politiske, og politiske livsområder. Det er imidlertid ikke således, at han vil hævde, at målbevidsthed, viljefasthed og rationalitet fuldstændigt forsvinder, når man bevæger sig fra det private til det offentlige og politiske. Han medgiver således, at borgerne kan være ganske rationelle, når det drejer sig om lokale sager eller endog om nationale sager, hvor deres umiddelbare økonomiske interesser står på spil.¹⁵

12) Ibid., pp. 252-256.

13) Han nævner bl.a. Sigmund Freud, Gustave Le Bon og Vilfredo Pareto, ibid., pp. 256-257.

14) Ibid., pp. 257-260.

15) Ibid., pp. 260-261.

Efter at have diskuteret overgangen fra det private til det politiske område, når Schumpeter frem til sin hovedpointe om den menneskelige natur i politik: "... when we move still farther away from the private concerns of the family and the business office into those regions of national and international affairs that lack a direct and unmistakable link with those private concerns, individual volition, command of facts and method of inference soon cease to fulfill the requirements of the classical doctrine."¹⁶ Efter Schumpeters opfattelse er det først og fremmest de almindelige vælgeres realitetssans, der går tabt; men han hævder også, at denne manglende realitetssans er forbundet med manglende ansvarsfølelse, fraværet af en fast vilje, uvidenhed og manglende politisk dømmekraft. Alt i alt kan man ifølge Schumpeter sige, at "... the typical citizen drops down to a lower level of mental performance as soon as he enters the political field. He argues and analyzes in a way which he would readily recognize as infantile within the sphere of his real interests. He becomes a primitive again."¹⁷

Efter Schumpeters opfattelse indebærer borgernes manglende rationalitet i politiske anliggender i hvert fald to konsekvenser. For det første vil den typiske borger føre irrationelle elementer som fordomme og pludselige indskydelser ind i den politiske beslutningsproces, og dette kan blive ganske skæbnesvangert for beslutningernes indhold. For det andet vil det give målbevidste og skrupelløse personer og grupper grundlag for at forme og skabe en "folkevilje", fordi mulighederne for gennem reklame og propaganda at appellere til det ubevidste, til følelser, fordomme og uvidenhed er langt større inden for det offentlige og politiske område end inden for det private: "What we are confronted with in the analysis of political processes is largely not a genuine but a manufactured will. And often this artefact is all that in reality corresponds to the volonté générale of the classical doctrine. So far as this is so, the will of the people is the product and not the motive power of the political process."¹⁸

16) Ibid., p. 261.

17) Ibid., p. 262.

18) Ibid., p. 263.

Denne kritik af den klassiske doktrin og dens forudsætninger er Schumpeters baggrund for at opstille "another theory of democracy". Da folket, vælgerne, i det store og hele har så begrænsede muligheder for at deltage i politik på rationel måde, vender han om på rækkefølgen i de to elementer, som definerede den klassiske demokratiteori: afgørelsen af de politiske spørgsmål og valget af repræsentanter. Medens klassikerne så afgørelsen af de politiske spørgsmål som det primære og udpegningen af repræsentanter som det sekundære, så finder Schumpeter, at det både er mere realistisk og i overensstemmelse med de demokratiske intentioner at gøre udpegningen af repræsentanterne til det primære og folkets afgørelse af de politiske spørgsmål til det sekundære. Herved når han frem til den demokrati-definition, som blev antaget af de demokratiske revisionister: "the democratic method is that institutional arrangement for arriving at political decisions in which individuals acquire the power to decide by means of a competitive struggle for the people's vote."¹⁹ Blandt de fordele, som Schumpeter fremhæver ved denne nye definition af demokrati, er, at den anerkender behovet for politisk lederskab i modsætning til den klassiske teori, som i fuldstændigt urealistisk omfang tillagde vælgerne initiativ og som praktisk talt ignorerede lederskabets betydning.²⁰

3. Accepten af forestillingen om en klassisk demokratisk teori

Schumpeter fremsatte som sagt sin opfattelse af den klassiske demokratiske teori i 1942. Det er sikkert ikke tilfældigt, at det netop skete på et tidspunkt, hvor de politiske systemer, som opfattede sig selv som demokratiske, stod i en alvorlig situation. Efter den første verdenskrig havde "demokratiet" lidt en række mærkbare nederlag. I Italien havde fascisterne allerede overtaget magten i 1920'erne, i Tyskland blev Weimar-republikkens institutioner sat ud af spillet i 1933 af nazisterne, i Spanien led det parlamentariske demokrati nederlag i borgerkrigen, og i Østeuropa opstod der gennem mellemkrigsårene antidemokratiske og antiparlamentariske

19) Ibid., p. 269. Se for en videre diskussion af den demokratiske revisionisme Morten Rand Jensens artikel i dette nummer af Politica.

20) Ibid., p. 270.

politiske systemer i de fleste lande. Schumpeters bog udkom få år efter den anden verdenskrigs udbrud og få måneder efter USAs inddragelse i denne krig, som i væsentligt omfang blev fortolket som en kamp mellem demokrati og diktatur, jfr. for eksempel de erklærede principper i "The Atlantic Charter" fra 1941.²¹

I årene efter den anden verdenskrig fik Schumpeters kritik af den klassiske demokratiske teori og hans definition af demokrati som elitekonkurrence grobund under den kolde krigs konfrontation mellem de vestlige, pluralistiske "demokratier" og de østlige, totalitære "diktaturer".

Inden for den vestlige politologi var det i efterkrigsårene først og fremmest en række af de ledende vælgeradfærdsforskere, som accepterede forestillingen om en klassisk demokratisk teori, som nu var blevet urealistisk. Forskere som Bernard R. Berelson, Gabriel A. Almond, Sidney Verba og Lester W. Milbrath tog på forskellige måder udgangspunkt i en sådan forestilling om en klassisk demokratisk teori, idet de beskæftigede sig med spørgsmålet om, i hvilket omfang borgerne i det moderne (amerikanske) samfund levede op til de forudsætninger, som klassikerne havde gjort om borgernes personlige egenskaber og mulighed for at deltage aktivt i den politiske beslutningsproces.

Bernard R. Berelson arbejder i en af vælgeradfærdsforskningens banebrydende værker²² ganske klart ud fra en forestilling om, at der findes en klassisk demokratisk teori, som stiller bestemte krav til borgernes politiske interesse, diskussion, motivation, viden, principper og rationalitet.

Berelson og hans kolleger fandt imidlertid gennem deres empiriske arbejde, at gennemsnitsborgerne i Elmira, New York ikke levede op til de krav, som almindeligvis anses for at være forudsætninger for et demokratisk systems succesfulde virkemåde.²³ Ikke desto mindre fandt han, at "demokratiet" rent faktisk fungerede i

21) Se for eksempel Edward McNall Burns, Ideas in Conflict. The Political Theories of the Contemporary World, London: Methuen, University Paperbacks, 1963, pp. 28-33, navnlig p. 32 om "the decline of democracy" siden 1918.

22) Bernard R. Berelson, Paul F. Lazarsfeld & William N. McPhee, Voting. A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign, Chicago og London: The University of Chicago Press, 1954, kapitel 14, pp. 305-323.

23) Ibid., pp. 305-312.

USA. Berelson tager derfor også konsekvensen og opgiver den klassiske teoris begreb om de rationelle borgere.²⁴

Et andet eksempel på de ledende vælgeradfærdsforskere accept af, at der findes en klassisk demokratisk teori, som i sig selv er utilstrækkelig, findes i Gabriel A. Almond og Sidney Verba, The Civic Culture,²⁵ et af hovedværkerne inden for det komparative studium af vælgeradfærd og politisk deltagelse. I afslutningskapitlet diskuterer forfatterne spørgsmålet om, hvorvidt der findes en bestemt politisk kultur, som i særlig grad fremmer demokratisk stabilitet. Dette gør de ved at sammenligne den politiske kultur i USA og Storbritannien - "the two relatively stable and successful democracies" blandt de fem politiske systemer, som de analyserer.

Den politiske kultur, som Almond og Verba finder mest fremmede for demokratisk stabilitet, "the civic culture", adskiller sig på en række punkter fra den klassiske demokratiske teori, som de kalder for "the rationality-activist model": "According to this rationality-activist view, a successful democracy requires that citizens be involved and active in politics, informed about politics, and influential. ... The passive citizen, the non-voter, the poorly informed or apathetic citizen - all indicate a weak democracy. This view of democratic citizenship stresses activity, involvement, rationality."²⁶ Dette utopiske ideal svarer imidlertid langt fra til virkeligheden, selv om det nok i højere grad findes virkeliggjort i de succesfulde (stabile) demokratier end i de mindre succesfulde, og det er da heller ikke det, som er det væsentlige i en demokratisk styreform efter Almond og Verbas opfattelse: "... if democracy means anything, it means that in some way governmental elites must respond to the desires and demands of citizens."²⁷

24) Ibid., pp. 322-323.

25) Gabriel A. Almond og Sidney Verba, The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations, Boston: Little, Brown, 1963. De følgende henvisninger er til paperback udgaven fra 1965.

26) Ibid., p. 338, jfr. f.eks. pp. 9 og 134.

27) Ibid., p. 340.

De ledende vælgeradfærdsforskere accept af forestillingen om en klassisk demokratisk teori fremgår endelig af et af de centrale oversigtsværker inden for vælgeradfærdsforskningen, der er skrevet af Lester W. Milbrath.²⁸ I sin konkluderende diskussion af forholdet mellem politisk deltagelse og konstitutionelt demokrati finder Milbrath, at de demokratiske regeringer i det store og hele yder deres borgere et tilfredsstillende styre, selv om graden af politisk interesse og deltagelse er lav i vælgerbefolkningen: "In reconciling the fact of low participation with the fact of adequately functioning democracies, political scientists have enlarged their understanding of the political process and of the role of the average citizen in that process. The role of the citizen has evolved into something different from that envisaged by classical democratic theorists such as John Locke. He had in mind a small homogeneous society where most persons were engaged in primary economic activities ... and where any average man was considered qualified to hold public office and to resolve public issues (which usually were much simpler than those confronting society today). Each man was expected to take an active part in public affairs."²⁹ I det moderne samfund er der derimod udviklet en høj grad af arbejdsdeling, ikke blot inden for den økonomiske sektor, men også inden for den politiske sektor. Denne hensigtsmæssige arbejdsdeling medfører, at nogle mennesker bruger al deres tid på de vanskelige politiske spørgsmål, som det moderne samfund stilles overfor, medens andre, dvs. det store flertal af borgerne, ikke behøver at beskæftige sig så meget med disse spørgsmål, som også kun opfattes som havende perifær betydning for deres daglige liv. Den klassiske demokratiske teori, som understregede borgerne aktive medleven i de politiske spørgsmål, er med andre ord nu

28) Lester W. Milbrath, Political Participation. How and Why Do People Get Involved in Politics?, Chicago: Rand McNally, 1965.

29) Ibid., p. 143. Man kan undre sig over, at Milbrath forbinder den klassiske demokratiske teori med Locke. For det første kan man diskutere, i hvilket omfang Locke i det hele taget udformede en demokratisk teori. Han var i hvert fald ikke talsmand for almindelig valgret. For det andet peger de omstændigheder, som Milbrath nævner, ikke på Locke, men snarere på Rousseau. I 2. udg. fra 1977 er henvisningen til Locke fjernet, medens synspunktet i øvrigt opretholdes, Lester W. Milbrath & M.L. Goul, Political Participation. How and Why Do People Get Involved in Politics?, Chicago: Rand McNally, 1977, p. 145, jfr. pp. 152-153.

blevet helt urealistisk, den svarer ikke til de faktiske forhold i de vestlige lande, som uden nærmere diskussion forudsættes at være demokratiske.

Medens de vælgeradfærdsforskere, som kan karakteriseres som demokratiske revisionister, ganske klart accepterede forestillingen om en klassisk demokratisk teori, har mere generelt orienterede politologer, som også kan kaldes for demokratiske revisionister, nok været mindre entydige på dette punkt. At de dog ikke har været ganske upåvirkede af Schumpeters forestilling om en klassisk demokratisk teori, er Robert A. Dahl et udmærket eksempel på.

I sin introduktion til bogen A Preface of Democratic Theory³⁰ siger Dahl, at en af vanskelighederne ved det emne, som han tager op, er, at der ikke findes én demokratisk teori, men derimod flere: "... there is no democratic theory - there are only democratic theories."³¹ Hermed kunne man tro, at Dahls opfattelse er bestemt ret præcist. Det er imidlertid ikke tilfældet. Selv om han indledningsvis har taget afstand fra forestillingen om en klassisk demokratisk teori, så taler han senere i bogen om den populistiske demokratiske teori: "Running through the whole history of democratic theories is the identification of "democracy" with political equality, popular sovereignty, and the rule of majorities."³² Denne teori eksemplificerer Dahl med en række citater af Aristoteles, Locke, Rousseau, Jefferson, Lincoln og Tocqueville. Den populistiske teoris målsætninger om folkesuverænitæt og politisk lighed stiller Dahl i modsætning til "Madisonian Democracy", som taler om en ikke-tyrannisk republik, hvor mindretallene er beskyttet mod flertalstyranni, og hvis tankegang ligger på grænsen af, hvad man kan kalde for demokratisk.³³ At Dahl tilsyneladende mener, at en række klassiske teorier om politisk demokrati kan sammenfattes i én klassisk teori, kommer klarere til udtryk i en artikel fra samme år (1956). Her udtaler Dahl sig på en måde, der minder påfaldende om Schumpeter i forbindelse med spørgsmålet om graden af politisk deltagelse i et demokrati: "One of the most interesting

30) Chicago og London: The Chicago University Press, 1956.

31) Ibid., p. 1.

32) Ibid., p. 34.

33) Ibid., p. 32.

developments of the past century is the full-blown contrast that has arisen between the assumptions of many of the older democratic theorists and what now appear to be the actual facts of political life. Yet if classical theory is demonstrably invalid in some crucial respects, it is not so clear how we are to get about constructing theoretical models to replace the older ones."³⁴ Heroverfor fremhæver han, at det centrale for demokratiske systemer er en - ganske vist ikke fuldstændig, men snarere en slags oligopolistisk - konkurrence mellem politiske ledere kombineret med de almindelige borgeres mulighed for at flytte deres tilslutning fra et hold ledere (partier) til et andet hold ledere. Medens Dahl i midten af 1950'erne altså er en smule ambivalent i sin afvisning af eksistensen af en klassisk demokratisk teori, som byggede på målsætninger om politisk lighed og en høj grad af politisk deltagelse fra de almindelige borgere, så tager han ti år senere klart afstand fra forestillingen om en klassisk teori. I en debat med Jack L. Walker i 1966 siger han således: "Despite the frequency and confidence with which the "classical theory of democracy" is often described, there has never been such a theory."³⁵

Selv om det ikke gælder uden modifikationer og undtagelser, kan man altså sige, at de demokratiske revisionister accepterede Schumpeters forestilling om en klassisk demokratisk teori. Det er nu interessant at konstatere, at også en række af de politologer, som har kritiseret de demokratiske revisionister, har accepteret Schumpeters forestilling og er gået ud fra, at der findes en klassisk demokratisk teori. Medens de demokratiske revisionister imidlertid kritiserede denne teori og ønskede at tilpasse den til moderne forhold, at gøre den mere "realistisk", så har de radikale demokrater, som man kan kalde revisionismens kritikere, netop villet fastholde den klassiske demokratiske teori og først og fremmest dens målsætning om en høj grad af folkelig politisk del-

34) Robert A. Dahl, "Hierarchy, Democracy and Bargaining in Politics and Economics" i Heinz Eulau, Samuel J. Eldersveld & Morris Janowitz (eds.), Political Behaviour. A Reader in Theory and Research, Glencoe: Free Press, 1956, pp. 83-90. Citatet er fra p. 86.

35) Robert A. Dahl, "Further Reflections on "The Elitist Theory of Democracy"", The American Political Science Review, vol. 60, (1966), pp. 296-305, her citeret fra Peter Bachrach (ed.), Political Elites in a Democracy, New York: Atherton Press, 1971, p. 108.

tagelse. De radikale demokraters accept af forestillingen om en klassisk demokratisk teori fremgår af et par af de bedst kendte artikler, skrevet af Lane Davis og Jack L. Walker, hvori revisionen af den klassiske teori imødegås.

Lane Davis angiver indledningsvis, at objektet for den kritik og omformulering, som de demokratiske revisionister eller "contemporary democrats" udformede, var "the so-called "classical" theory of political democracy which prescribes popular rule after the model of the New England town meeting or the seventeenth-century nonconformist church congregation. This theory posits the existence of rational and active citizens who seek to realize a generally recognized common good through the collective initiation, discussion, and decision of policy questions concerning public affairs, and who delegate authority to agents (elected government officials) to carry through the broad decisions reached by the people through majority vote."³⁶ En bedre sammenskrivning af Schumpeters forestilling om en klassisk demokratisk teori kan man næsten ikke tænke sig. Davis angiver selv i en fodnote, at denne teori refererer til så forskellige skikkelser som det 17. århundredes Levellers, Jean Jacques Rousseau, Jeremy Bentham, James Mill og "the Jacksonian Democrats". Selv om der i selve formuleringen måske ligger en vis distance til påstanden om en fælles klassisk teori, så anvender Davis selv betegnelsen "classical theory" og "classical democracy" igennem sin artikel og klart nok som noget positivt, som han ønsker at forsvare mod "the contemporary democrats".

Jack L. Walker tilslutter sig i det væsentlige Lane Davis, idet han angriber de mange forsøg, der har været på at "revise or reconstitute the "classical" theory of democracy."³⁷ Walker angiver selv, at det sjældent er ganske klart, hvilke af de klassiske demokratiske teoretikere denne opfattelse mere præcist skal tillæg-

36) Lane Davis, "The Cost of Realism. Contemporary Restatements of Democracy", Western Political Quarterly, vol. 17, 1964, pp. 37-46, her citeret fra Henry S. Kariel (ed.), Frontiers of Democratic Theory, New York: Random House, 1970, p. 214.

37) Jack L. Walker, "A Critique of the Elitist Theory of Democracy", The American Political Science Review, vol. 60, (1966), pp. 285-295. Også optrykt i Kariel (ed.), op.cit., pp. 227-246 og Bachrach (ed.), op.cit., pp. 69-92.

ges. Til trods for dette almindelige forbehold anvender Walker selv begrebet "classical democratic theory", hvilket som sagt fik Robert A. Dahl til at afvise eksistensen af én bestemt klassisk demokratisk teori.

At de radikale demokrater arbejder ud fra en forestilling om, at der findes en klassisk demokratisk teori, fremgår også af Peter Bachrachs bog The Theory of Democratic Elitism. A Critique.³⁸ Bachrach fremhæver for eksempel, at "democratic theory, especially classical democratic theory, conceives the public interest in terms of both results and process."³⁹ Det er ud fra den klassiske demokratiske teori ikke tilstrækkeligt, at de trufne beslutninger (resultatet) er i overensstemmelse med borgernes ønsker og interesser, også selve beslutningsprocessen må være demokratisk, dvs. at borgerne selv har deltaget i denne proces. Borgerdeltagelsen tillægges ikke alene betydning for beslutningernes indhold, den har også et videre sigte: "The emphasis in classical democratic theory upon citizen participation in all aspects of public life is based on the premise that such involvement is an essential means to the full development of individual capacities."⁴⁰ Igennem bogen henviser Bachrach flere gange til "the classical democratic theory", og hen mod bogens slutning diskuterer han, i hvilket omfang den klassiske teori er tilstrækkelig for moderne samfund. Selv om han besvarer dette spørgsmål negativt, er det imidlertid givet, at han går ud fra, at der findes en sådan teori, og at han ønsker at fastholde denne teoris centrale målsætning under ændrede sociale forudsætninger. Han foreslår således det politiske demokrati udbygget med industrielt demokrati og arbejdspladsdemokrati med henblik på at aktivere borgerne i løsningen af konkrete problemer, der vedrører dem selv direkte.⁴¹

Når det her er hævdet, at de radikale demokrater har accepteret Schumpeters forestilling om en klassisk demokratisk teori, skal det dog også siges, at det ikke gælder uden undtagelser. Nogle radikale demokrater har nemlig været skeptiske med hensyn

38) Boston: Little, Brown, 1967.

39) Ibid., p. 3.

40) Ibid., p. 4.

41) Ibid., pp. 98-106.

til en godtagelse af Schumpeters påstand. Allerede i 1963 fremhævede Graeme Duncan og Steven Lukes således, at "there are a number of different strands in classical democratic theory and it cannot therefore be characterized simply. Its major exponents differ over both the institutional requirements for democracy and the arguments which can best be urged in its favor."⁴² De fandt dog, at klassikerne havde det til fælles, at de opfattede et demokratisk samfund som karakteriseret ved, at alle borgerne fortsat og aktivt deltog i de forskellige fællesskabsansligninger. Nogle år senere skærpede Graeme Duncan imidlertid sin opfattelse og tog nu direkte afstand fra forestillingen om en klassisk demokratisk teori: "Classical democracy, if it means anything, is an extremely complex body of thought, containing divergent and even conflicting traditions and lines of argument. There is no clearly defined and agreed classical democratic theory, any more than there is a generally-agreed modern democratic doctrine. There is no settled method of determining the standard of classical democracy, nor is there agreement on what that standard is. Classical democracy tends to evaporate on analysis or, alternatively, when attempts are made to embody its values in concrete programs or detailed institutional prescriptions, wide divergencies appear."⁴³

Selv om Schumpeters forestilling om en klassisk demokratisk teori i høj grad har præget efterkrigstidens politologiske demokratidebat, og selv om både de demokratiske revisionister og deres kritikere i det store og hele har accepteret denne forestilling, så har denne accept ikke været fuldstændig og uden forbehold, modifikationer og undtagelser. Da der åbenbart er plads for ganske modstridende opfattelser af det rimelige i at påstå, at der har eksisteret en klassisk demokratisk teori, vil jeg i det følgende gøre Schumpeters påstand om en sådan teori til genstand for en nærmere diskussion.

42) Greame Duncan & Steven Lukes, "The New Democracy", Political Studies, vol. 11, (1963), pp. 156-177. Her citeret fra Kariel (ed.), op.cit., p. 191.

43) Greame Duncan, "John Stuart Mill and Democracy", Politics, vol. 4, (1969), pp. 67-83. Citatet er fra p. 67, jfr. den samme formulering i hans bog Marx and Mill. Two Views of Social Conflict and Social Harmony, Cambridge: Cambridge University Press, 1973, p. 367, note 2.

4. Diskussion

Ved en diskussion af det rimelige i påstanden om, at der findes en klassisk demokratisk teori, er det naturligvis nærliggende at undersøge, om Schumpeters beskrivelse af den klassiske teori svarer til virkeligheden eller med andre ord, om den er dækkende for, hvad fremtrædende og toneangivende skikkelser i den politiske teori- og idehistorie har sagt om demokrati. En sådan undersøgelse vanskeliggøres imidlertid af, at det ikke er ganske åbenbart, hvem det er, Schumpeter tillægger denne teori. Før jeg går ind på en sammenlignende undersøgelse af Schumpeters forestilling om en klassisk demokratisk teori med klassikernes udsagn, er det derfor nødvendigt at bestemme, hvilke klassikere det er, som skal inddrages i undersøgelsen.

Schumpeter henfører som omtalt ovenfor den klassiske demokratiske teori til det 18. århundrede, men han angiver ikke præcist, hvilke klassikere han tænker på. I et forsøg på at definere demokrati som styre ved folket siger han, at et sådant styre kan være teknisk muligt i små og primitive samfund, som den græske polis eller nybyggersamfundene i New England, hvor de politiske beslutninger blev truffet efter en debat blandt de forsamlede borgere.⁴⁴ Disse bemærkninger peger ret umiddelbart på Jean-Jacques Rousseau som den klassiske teoretiker, selv om Schumpeter ikke nævner hans navn i denne sammenhæng. Schumpeter standser imidlertid ikke ved dette, men fortsætter med at omtale repræsentativt demokrati, hvor folkesuveræniteten delegeres til en folkerepræsentation. Denne teori forbinder han med utilitarismen og de filosofiske radikale: "a sociology or social philosophy of the body politic that ... took shape and reached its apogee toward the end of the eighteenth century ... I will risk describing it - in the usual way - as fundamentally rationalist, hedonist and individualist: the happiness, defined in hedonic terms, of individuals endowed with a clear perception - or amenable to education that will impart clear perception - both of this end and of the appropriate means, was conceived as the meaning of life and the grand principle of action in the private as well as in the political sphere."⁴⁵

44) Schumpeter, op.cit., pp. 246-247, jfr. 267, hvor han taler om, at den klassiske teori passer til "small and primitive societies".

45) Ibid., p. 248.

Schumpeter nævner selv Bentham som repræsentant for denne teori, men mener i øvrigt, at nytteprincippet er "the bridge between the otherwise very different theories of Bentham and Rousseau's contract social - names that may serve us for beacons in what for the rest must be left in darkness here."⁴⁶

Strengt taget skulle man derfor - hvis man ville tage Schumpeter på ordet - undersøge rimeligheden af hans forestilling om en klassisk demokratisk teori ved at sammenligne, hvad Bentham og Rousseau siger om demokrati. En sådan fremgangsmåde finder jeg dog urimelig, fordi en sådan afgrænsning af den klassiske demokratiske teori i én henseende ville være for snæver og i en anden henseende for bred. For det første ville den være for snæver i forhold til hele den problemstilling, som Schumpeter selv opstiller: den "klassiske" demokratiske teori om demokrati, som har været almindeligt rådende i omkring 150 år, og som Schumpeter i begyndelsen af 1940'erne opstiller et alternativ til. Ud fra denne problemstilling er det ikke rimeligt at lade alle andre end Bentham og Rousseau blive ude i mørket, da disse to teoretikere ikke har været alene om at skabe grundlaget for de gængse forestillinger om demokrati i den mellemliggende periode. Den klassiske teori må derfor bestemmes noget bredere og i hvert fald medtage John Stuart Mill, selv om Schumpeter ikke nævner ham direkte, og selv om han ikke virkede i det 18. århundrede.⁴⁷ Dette så meget mere, som det er noget vanskeligt at tage Schumpeters tidsafgrænsning virkelig alvorligt. Det er for eksempel ikke ganske indlysende, på hvilken måde utilitarismen nåede sit højdepunkt allerede i slutningen af det 18. århundrede, og det er under alle omstændigheder fejlagtigt at henhøre Benthams demokratiteori til dette århundrede. For det andet vil det være ret misvisende at lade Bentham være alene om at repræsentere utilitaristernes politiske teori. Ifølge Benthams nytte-princip er en styreform god eller dårlig alt efter i hvilket omfang den sikrer eller fremmer den størst mulige lykke for det størst mulige antal indbyggere. Dette princip er imidler-

46) Ibid., p. 249.

47) Duncan & Lukes i Kariel (ed.), op.cit., p. 190, Peter Bachrach, op.cit., 1967, pp. 3-5 og Carole Pateman, Participation and Democratic Theory, Cambridge: Cambridge University Press, 1970, p. 17 henregner også John Stuart Mill til de demokratiske klassikere.

tid ikke i sig selv demokratisk. Det kan anvendes af både demokrater og enevældige monarker. Det er da også ganske karakteristisk, at det først var på sine gamle dage, at Bentham blev talsmand for en demokratisk styreform.⁴⁸ Det skete blandt andet under påvirkning af James Mill: "It was Mill who converted Bentham, by birth and habit a Tory, to radicalism ... It was as a result of Mill's efforts that Bentham's Utilitarianism was ultimately transformed from a theory of legal reform to a creed of political action."⁴⁹ Det vil derfor være mere hensigtsmæssigt at tage James Mills "Essay on Government" som det præcise og klassiske udtryk for utilitaristernes demokrati-teori.⁵⁰ Når jeg finder det forsvarligt at lægge hovedvægten på James Mill fremfor på Bentham skyldes det også, at der ikke er afgørende uoverensstemmelser mellem dem, hvad demokratiteorien angår.⁵¹

I en anden henseende ville den foreslåede afgrænsning imidlertid være for bred, fordi det ville være uhensigtsmæssigt i en artikel som denne at skulle redegøre for og sammenligne alt, hvad de pågældende teoretikere har skrevet af relevans for demokrati-problematikken. Her har jeg derfor valgt at koncentrere opmærksomheden om de hovedopfattelser, som Schumpeter tillægger klassikerne med hensyn til det institutionelle arrangement for udformningen af politiske beslutninger. Disse hovedopfattelser vil først og fremmest blive sammenlignet på grundlag af de relevante hovedværker af

48) Bentham interesserede sig først og fremmest for en række reformer af den engelske lovgivning og troede længe, at han kunne overbevise datidens aristokratiske magthavere om det fornuftige i sine reformforslag. Først i 1809 - i 60-års alderen - udformer han et forslag til demokratisering af den engelske forfatning. Dette forslag offentliggøres af forskellige grunde først i 1817, se James Steintrager, Bentham, London: George Allen & Unwin, 1977, pp. 78-96.

49) Currin V. Shields indledning til James Mill, An Essay of Government, New York: The Liberal Arts Press, 1955, pp. 13-14, jfr. Steintrager, op.cit., p. 82.

50) Shields, op.cit., pp. 17-18.

51) George H. Sabine, A History of Political Theory, London: George Harrap, (3. ed.), 1961, p. 696, hvor Sabine siger, at James Mill var mere klar i sin fremstilling af de politiske ideers filosofiske grundlag. Forskellen mellem James Mill og Bentham er først og fremmest, at Bentham fremsætter mere konkrete forslag end James Mill i sit Essay.

Jean-Jacques Rousseau, James Mill og John Stuart Mill.⁵² Efter denne sammenlignende analyse vil jeg mere kortfattet omtale Schumpeters kritik af de ideer, som han angiver som forudsætninger for den klassiske teori samt pege på nogle forhold, som Schumpeter lader uomtalt.

Ser man nærmere på Schumpeters definition af den klassiske demokratiske teori, hvad angår det institutionelle arrangement, viser det sig, at hans formuleringer faktisk ikke er særlig klare og præcise. Efter hans definition skulle folket selv afgøre de politiske sager gennem valget af individer, som samles for at udføre folkeviljen. Denne formulering antyder, at der foretages en funktionsdeling, således at folket direkte afgør lovgivningsspørgsmålene, og at de valgte individer blot skal udføre eller administrere denne lovgivning. Samtidig åbner formuleringen dog mulighed for den fortolkning, at der er tale om et repræsentativt system, hvor lovgivningen varetages af valgte repræsentanter, men at dette sker inden for visse rammer, der er fastlagt gennem valget af repræsentanter. Schumpeter angiver ikke, hvordan sådanne rammer mere konkret udformes, men man kan forestille sig, at kandidaterne vælges på et program, eller at de accepterer at modtage direktiver fra vælgerne. Schumpeter siger videre, at det kun er de mest vigtige politiske spørgsmål, som reserveres borgernes direkte afgørelse, for eksempel gennem folkeafstemninger, medens de resterende spørgsmål overlades til den valgte folkerepresentation. Her synes formuleringen i højere grad at pege på fortolkningen af den klassiske teori som omfattende et repræsentativt system, men det er værd at bemærke, at også her bevares et væsentligt element af direkte demokrati. Jeg vil i det følgende nærmere undersøge, i hvilket omfang der hos klassikerne er dækning for Schumpeters definition af den klassiske teori med hensyn til det institutionelle arrangement.

52) Jean-Jacques Rousseau, Du Contract Sociale et autres œuvres politiques, Paris: Garnier Frères, 1975 med indledning af Jean Ehrard; James Mill, An Essay on Government, New York: The Liberal Arts Press, 1955 med indledning af Curran V. Shields; og John Stuart Mill, "Considerations on Representative Government", i Utilitarianism, On Liberty and Considerations on Representative Government, London: Dent & Sons, Everymans University Library, 1972, med indledning af H.B. Acton.

Rousseau tager i Du Contract sociale klart afstand fra et repræsentativt system, hvor valgte repræsentanter skulle lovgive på folkets vegne. Han fastslår, at suveræniteten aldrig kan afhændes, og at suverænen, dvs. samlingen af alle borgere i samfundet, ikke kan repræsenteres af andre end sig selv: "Je dis donc que la souveraineté, n'étant que l'exercice de la volonté générale, ne peut jamais s'aliéner, et que le souverain, qui n'est qu'un être collectif, ne peut être représenté que par lui-même: le pouvoir peut bien se transmettre, mais non pas la volonté."⁵³ Den lovgivende magt, "la puissance législative", dvs. fastsættelse af generelle retsregler,⁵⁴ bør med andre ord efter Rousseaus opfattelse varetages direkte af alle borgerne. Han lægger imidlertid ikke skjul på, at dette kun er muligt under bestemte sociale forudsætninger. Hans teori er udformet med henblik på forholdsvis små og homogene (landbrugs-) samfund,⁵⁵ som er præget af en betydelig lighed, idet ingen borger må være så rig, at han kan købe en anden borger, og ingen borger må være så fattig, at han er tvunget til at sælge sig selv.⁵⁶ Det skal desuden fremhæves, at Rousseau ikke selv betegner denne styreform som et demokrati. Termen "demokrati" forbinder Rousseau derimod med en bestemt form for organisering af den udøvende magt, "la puissance exécutive". I den demokratiske regeringsform lægges ikke blot den lovgivende, men også den udøvende magt ud til hele folkets afgørelse, medens den udøvende magt i aristokratiet overlades til nogle få, og i

53) Rousseau, op.cit., bog II, kapitel 1, p. 250, jfr. bog III, kapitel 15, pp. 301-302.

54) Ibid., bog II, kapitel 6, pp. 258-259, jfr. bog III, kapitel 1, pp. 272-273. Lovgivende magt, eller måske snarere funktion, jfr. den funktionalistiske terminologi, "rule making", understreges af Rousseau at omfatte alle borgerne/undersåtterne som helhed og alle handlinger i det abstrakte, aldrig en enkelt person eller en enkelt særlig handling. Frank Marini søger i sin artikel "Popular Sovereignty but Representative Government: The Other Rousseau", Midwest Journal of Political Science, vol. 11, (1967), pp. 451-470 at fortolke denne lovgivende magt snævert.

55) Rousseau, op.cit., bog II, kapitlerne 9 og 10, se navnlig pp. 268-269.

56) Ibid., bog II, kapitel 11, p. 269, jfr. bog I, kapitel 9, p. 249, note 1. C.B. Macpherson ser denne forudsætning som et udtryk for, at Rousseaus teori er udformet for et etklasesamfund, hvor alle borgere ejer og råder over produktionsmidler - først og fremmest jord - og hvor ingen er tvunget til at sælge sin arbejdskraft til andre, C.B. Macpherson, The Times and Life of Liberal Democracy, Oxford: Oxford University Press, 1977, pp. 15-17.

monarkiet til en enkelt person.⁵⁷ Det er i denne betydning af demokrati, at Rousseau siger, at der aldrig har eksisteret, og at der aldrig vil komme til at eksistere et virkeligt demokrati, og at en sådan regeringsform er for guder og ikke for mennesker: "S'il y avoit un peuple de dieux, il se gouverneroit démocratiquement. Un gouvernement si parfait ne convient pas à des hommes."⁵⁸

Rousseau understreger samtidig, at der ikke findes nogen regeringsform, som passer til alle lande og til alle omstændigheder. Medens han afviser, at suveræniteten kan repræsenteres, eller at fællesviljen kan finde udtryk på anden måde end ved det forsamlede og suveræne folks beslutninger, så afviser han ikke, at den udøvende magt kan delegeres, og han giver direkte udtryk for, at den bedste og mest naturlige regeringsform er det valgte aristokrati, hvor de mest kvalificerede individer har magten.⁵⁹ Spørgsmålet er naturligvis, hvordan man sikrer, at de valgte ledere virkelig bruger magten til fordel for hele samfundet og ikke blot til deres egen fordel. Dette spørgsmål, som er centralt for James Mill, er Rousseau ganske opmærksom på, og han angiver som en fare ved det valgte aristokrati, at der uværgerligt vil være en tendens til, at en del af den udøvende magt vil unddrage sig lovens herredømme og fællesviljen.⁶⁰

Alt afhængigt af, hvordan man fortolker begreberne "lovgivende magt" og "udøvende magt" kan Rousseaus teori udlægges forskelligt. Hvis man som Frank Marini tager den lovgivende magt i snæver forstand som omfattende alene de helt generelle, forfatningsmæssige spørgsmål og den udøvende magt i bred forstand omfattende de valgte lederes afgørelse af så at sige alle politiske sager i form af regulativer, direktiver, anordninger mv., fordi alle disse afgørelser er af konkret karakter, så kommer den styreform, som Rousseau foreslår, til at minde påfaldende om det, som vi i dag kalder et repræsentativt demokrati.⁶¹ Det suveræne folk, som udtrykker den fælles vilje, ville her ved regelmæssige folkeforsamlinger dels

57) Rousseau, op.cit., bog III, kapitel 3, p. 279.

58) Ibid., bog III, kapitel 4, p. 281.

59) Ibid., bog III, kapitel 5, p. 282.

60) Loc.cit.

61) Marini, op.cit., pp. 456-465.

afgøre lovgivningsspørgsmålene og dels afgøre opretholdelsen eller ændringen af den eksisterende regeringsform, idet det suveræne folk stilles spørgsmålet: "S'il plaît au souverain de conserver la présente forme de gouvernement." Derefter skal de forsamlede borgere konkret afgøre, om man fortsat skal overlade administrationen af lovene til den eller de personer, som i øjeblikket tager sig af denne administration: "S'il plaît au peuple d'en laisser l'administration à ceux qui en son actuellement chargés."⁶² Det er i denne forbindelse væsentligt at fremhæve, at valget af ledere ikke er forbundet med nogen afgørelse af konkrete sager eller med udformningen af politiske retningslinier, der sætter rammer for lovgivning og administration. Der må netop sondres skarpt mellem det suveræne folk, som udtrykker fællesviljen, og som ved en (generel) lov bestemmer regeringsformen, og de forsamlede borgere, som ved en (konkret) beslutning vælger lederne.⁶³ Rousseau siger ganske eksplicit, at hvis man ikke sondrer skarpt her, så fører det til forvirring.⁶⁴ Dette hænger naturligvis også sammen med, at Rousseau tager afstand fra partier og forestillingen om, at de politiske ledere skulle lade sig vælge på et program, hvor der appelleres til særinteresser.⁶⁵

Denne fortolkning af Rousseaus politiske teori svarer måske ikke ganske til den almindelige opfattelse af, at Rousseau er den mest fremtrædende talsmand for det direkte demokrati, og den kan

62) Rousseau, op.cit., bog III, kapitel 18, p. 307. Man kan derfor forestille sig følgende forløb: (1) Det suveræne folk bestemmer ved lov, at regeringsformen skal være et valgt aristokrati, (2) det suveræne folk transformerer sig til de forsamlede borgere, som ved en konkret beslutning i en demokratisk regeringsform vælger lederne, idet borgerne vurderer om de valgte ledere har udført deres arbejde ordentligt, så de kan fortsætte i embederne, eller om de skal udskiftes, (3) de valgte ledere overtager regeringsmagten indtil den næste folkeforsamling. For den rette forståelse af Rousseaus tankegang, se de foregående kapitler 16 og 17 samt Marinis fortolkning, op.cit., pp. 466-467.

63) Det er altså ikke tilfældigt, at de to spørgsmål stilles til henholdsvis "le souverain" og "le peuple".

64) Rousseau, op.cit., bog III, kapitel 16, pp. 303-304.

65) Ibid., bog II, kapitel 3, pp. 252-253.

ganske givet også strækkes for langt.⁶⁶ Det afgørende i denne sammenhæng er imidlertid at fastholde, at Rousseau på ingen måde afviser en delegation af den udøvende magt til valgte ledere - jfr. at "le pouvoir peut bien se transmettre, mais non pas le volonté"⁶⁷ - og at valget af ledere ikke er forbundet med nogen afgørelse af politiske spørgsmål, hverken lovgivningsmæssige eller administrative. Schumpeters definition af den klassiske demokratiske teori kan således kun komme til at omfatte Rousseaus teori, hvis man i denne definition fremhæver, at det er folket selv, der afgør lovgivningsspørgsmålene, medens de valgte ledere blot skal tage sig af administrationen af folkets afgørelser. Lægger man derimod vægt på, at Schumpeter siger, at det er gennem valget af individer, at folket træffer afgørelse i de politiske sager, så falder Rousseaus teori uden for Schumpeters bestemmelse af den klassiske teori. Medens Rousseau tager afstand fra et repræsentativt demokrati i betydningen en folkevalgt forsamling med lovgivningskompetence, så er James Mills og John Stuart Mills teorier netop udformet med henblik på repræsentative systemer i denne forstand - men som det vil fremgå af det følgende på temmelig forskellig måde.

Det repræsentative system er efter James Mills opfattelse "the grand discovery of modern times",⁶⁸ og det giver en løsning på det problem, at det simpelthen er umuligt at samle alle borgerne, når deres interesser skal varetages i forbindelse med samfundsmæssige beslutninger: "To assemble the whole of a community as often as the business of government requires performance would almost preclude the existence of labor, hence that of property, and hence the existence of the community itself."⁶⁹ Det er altså

66) Overgangen mellem generelle og konkrete afgørelser er flydende, og derfor er det også åbent for fortolkning, hvad der efter Rousseaus teori skal afgøres ved (generelle) love og (konkrete) dekretter. Marini går dog nok for langt i sin indsnævring af lovgivningsfunktionens område for at kunne begrunde sin - sensationelle - tese om, at Rousseau udformede en teori om et repræsentativt demokrati. Hvis Rousseau virkelig mener, at lovgivning skulle forstås så snævert, ville borgernes politiske deltagelse i hvert fald blive forholdsvis begrænset, og dermed ville grundlaget for den uddannende funktion, som han tillægger denne deltagelse også blive spinkelt, jfr. nedenfor.

67) Se note 53.

68) James Mill, op.cit., p. 76.

69) Ibid., p. 51.

nødvendigt at vælge repræsentanter til at varetage politiske funktioner som lovgivning og administration. Det, som herefter er magtpåliggende for James Mill, er at sikre, at de valgte repræsentanter varetager hele befolkningens interesse og ikke blot deres egne private interesser: "All the difficult questions of government relate to the means of restraining those in whose hands are lodged the powers necessary for the protection of all from making bad use of it."⁷⁰ Til forståelse af denne problemstilling kan det være rimeligt at sige en smule om James Mills menneske- og samfundssyn.

James Mill anskuer samfundet som en samling af enkeltindivider, der hver for sig forfølger deres egen private interesse, som består i at forøge deres egen velvære eller lykke mest muligt. Menneskers handlinger styres af deres vilje, og deres vilje af deres ønsker/lyster ("desires"), som igen er rettet mod at opnå det størst mulige behag ("pleasure") og at undgå smerte ("pain") mest muligt.⁷¹ I en verden med knappe goder vil mennesker være fristet til ikke blot at tilfredsstille sine ønsker ved produkterne af eget arbejde, men også ved at tage det, som andre og svagere medmennesker har produceret. Dette er baggrunden for dannelsen af samfund og for oprettelsen af politiske myndigheder, hvis formål er at beskytte borgerne mod overgreb fra de stærke.⁷² Fristelsen til at møtte sine ønsker på andres bekostning gælder imidlertid ikke blot almindelige mennesker, men også de personer, som indtager de politiske embeder: "There can be no doubt that if power is granted to a body of men, called representatives, they like any other men, will use their power, not for the advantage of the community, but for their own advantages, if they can. The only question is, therefore, how they can be prevented; in other words, how are the interests of the representatives to be identified with those of the community?"⁷³ James Mill finder, at det er muligt at indrette styreformen på en sådan måde, at hele samfundets interesse beskyttes mod de valgte repræsentanternes misbrug. Repræsentanternes interesse i at opnå genvalg kan bruges til at motivere dem til at

70) Ibid., p. 50.

71) Ibid., p. 51.

72) Ibid., pp. 49-50.

73) Ibid., p. 69, jfr. p. 50.

handle i overensstemmelse med vælgerne interesser, ved at de med korte mellemrum stilles til ansvar over for deres vælgere.⁷⁴ Gennem indførelse af almindelig valgret vil vælgerne interesser samtidig blive identisk med hele samfundets interesse.⁷⁵ Ved de hyppige valg ville vælgerne være i stand til at kontrollere de valgte repræsentanter, og kun de repræsentanter, som ud fra vælgerne vurdering havde varetaget vælgerne interesser, ville blive genvalgt. Efter denne teori skal repræsentanterne med andre ord alene gøre det, som vælgerne ønsker af dem. De skal fungere som formidlere af vælgerne meninger og optræde som delegerede snarere end som egentlige repræsentanter, der selvstændigt tager stilling, som "delegates" snarere end "trustees".⁷⁶ Denne teori har på nogle punkter, hvad angår det institutionelle arrangement, lighed med Schumpeters definition af den klassiske demokratiske teori. Utilitaristernes politiske teori omfatter netop et repræsentativt system, hvor vælgerne gennem deres valg af repræsentanter fastlægger de interesser, som skal lægges til grund for lovgivningen.

Også John Stuart Mills teori om den mest ideelle styreform tager sigte på et repræsentativt system, jfr. at kapitel III i hans

-
- 74) *Ibid.*, pp. 69-70. Medens James Mill i sit *Essay* generelt taler om korte valgperioder og ikke kommer nærmere ind på spørgsmålet om tilbagekald, foreslår Bentham årlige valg, hemmelig afstemning og mulighed for et flertal i valgkredsen for at tilbagekalde den valgte mandat, se Steintrager, *op.cit.*, p. 98 og R. Cranford Pratt, "The Benthamite Theory of Democracy", *The Canadian Journal of Economics and Political Science*, vol. 21, (1955), pp. 20-29, se bl.a. p. 22.
- 75) Utilitaristerne forudsatte, at befolkningen som helhed havde en fælles interesse, nemlig den størst mulige lykke for det størst mulige antal. James Mill anfører i denne forbindelse, at det repræsentative systems fordele forspildes, hvis vælgerkorpsets interesser ikke er sammenfaldende med hele fællesskabets, *op.cit.*, p. 73. Denne opfattelse implicerer logisk et princip om almindelig valgret. Ikke desto mindre giver Mill udtryk for, at valgretten uden skade ville kunne fratages kvinder, mænd under 40 år og måske op til en trediedel af de fattigste mænd over 40 år, *ibid.*, pp. 73-77 og Macpherson, *op.cit.*, pp. 37-39. Det er dog et spørgsmål om Mill faktisk foreslår disse begrænsninger, idet hans formuleringer kan forklares som taktisk bestemte, se Joseph Hamburger, "James Mill on Universal Suffrage and the Middle Class", *The Journal of Politics*, vol. 24, (1962), pp. 167-190.
- 76) Heinz Eulau, John Wahlke, William Buchanan & LeRoy C. Ferguson, "The Role of the Representative", *The American Political Science Review*, vol. 53, (1959), pp. 742-756, hvor en "trustee" defineres som en "free agent", som tager stilling ud fra sin egen vurdering, og en "delegate" defineres som en repræsentant, der tager stilling ud fra vælgerne mandat, enten ved at han hører vælgerne, eller ved at han retter sig efter deres instruktioner.

Considerations on Representative Government bærer overskriften "That the Ideally Best Form of Government is Representative Government".⁷⁷ Dette kapitel består ganske vist af begrundelser for det betydningsfulde i borgernes aktive politiske deltagelse i et sådant omfang, at det nærmer sig en lovprisning af det direkte demokrati. Først i kapitlets sidste sætning hedder det: "But since all cannot, in a community exceeding a single small town, participate in any but some very minor portions of public business, it follows that the ideal type of a perfect government must be representative."⁷⁸ Spørgsmålet er derfor i hvilket omfang John Stuart Mill gør sig til talsmand for, at borgerne i dette repræsentative system skal deltage i afgørelsen af de politiske sager. Medens han i tidligere skrifter meget kategorisk havde afvist, at folket skulle afgøre de politiske sager, så modificerer han i Representative Government denne anskuelse en smule, uden dog at opgive afvisningen af folkets direkte afgørelse af politiske spørgsmål.

I midten af 1830'erne fremhævede Mill, at "The idea of a rational democracy is, not that the people themselves govern, but that they have security for good government."⁷⁹ Denne sikkerhed får folket "where the people are able to dismiss their rulers as soon as the devotion of those rulers to the interests of the people becomes questionable."⁸⁰ Og han tilføjer: "But this is the only purpose to which it is good to intrust power to the people."⁸¹

77) J.H. Burns, der har skrevet om udviklingen i John Stuart Mills politiske teori, har hævdet den tese, at Mill slet ikke kan betegnes som demokrat, fordi han skelnede ikke blot mellem "true" og "false democracy", men også mellem "democracy" and "properly representative government", se J.H. Burns, "J.S. Mill and Democracy, 1829-61", Political Studies, vol. 5, (1957), her citeret fra J.B. Schneewind (ed.), Mill: A Collection of Critical Essays, London: Macmillan, 1968, p. 327. Medens det er korrekt, at Mill fremsætter den første sondring, er der næppe grundlag for at påstå, at han også fremsatte den anden, jfr. Dennis Thompson, John Stuart Mill and Representative Government, Princeton: Princeton University Press, 1976, pp. 106-107, jfr. p. 93. Der kan tværtimod argumenteres for, at Mill netop identificerer et "properly representative system" med "democracy".

78) John Stuart Mill, op.cit., pp. 217-218.

79) John Stuart Mill, "De Tocqueville on Democracy in America I", London Review, vol. 1, (1835), her citeret fra J.M. Robson (ed.), Collected Works of John Stuart Mill, University of Toronto Press, vol. XVIII, 1977, p. 71.

80) Ibid., p. 72.

81) Loc.cit.

Det afgørende i det repræsentative system er med andre ord, at vælgerne skal kontrollere de valgte repræsentanter, medens disse repræsentanter skal afgøre de politiske sager.⁸²

I Representative Government fra 1861 fastholder John Stuart Mill denne anskuelse, selv om han modificerer den en smule i sin diskussion af spørgsmålet om det rimelige i, at vælgerne afkræver de valgte repræsentanter valgløfter. Hans hovedsynspunkt er her, at selv om det er vælgerne egen sag, om de vil gøre valget af en person afhængig af, at han deler deres meninger eller erklærer sig villig til at rette sig efter deres direktiver, så finder han, at det er vigtigere at få valgt dygtige og kloge personer end personer, som man er enig med: "the electors will not do wisely if they insist on absolute conformity to their opinions as a condition of his retaining his seat."⁸³ Han medgiver dog, at det under visse omstændigheder kan være berettiget, at vælgerne binder deres repræsentanter, for eksempel hvor vælgerne og kandidaterne har forskellig klassebaggrund, eller hvor der er tale om fundamentale og dybtføjte meninger i vælgerbefolkningen.⁸⁴ Selv om kandidaterne derfor ikke i almindelighed bør afgive valgløfter eller garantier, som indskrænker deres handlefrihed, har vælgerne krav på at få oplyst, hvordan kandidaterne vil handle i givne situationer, og hvilke meninger der vil være vejledende for deres parlamentariske virksomhed. Selv om det som hovedregel vil være vigtigst at få valgt en virkelig kompetent og fremragende mand, således at eventuelle meningsforskelle bør være underordnede, hvis en sådan mand står til rådighed, så kan meningsforskellene være så store, at det vil være rigtigt at undlade at vælge en i øvrigt kompetent kandidat.⁸⁵ John Stuart Mill søger således i et vist omfang at tilgode dese vælgerne mulighed for at beskytte deres interesser gennem deres deltagelse i valget af politiske repræsentanter, men hans formuleringer i Representative Government peger dog på, at han først og fremmest ønsker at få valgt kompetente personer og at

82) "The Rationale of Representation", London Review, vol. 1, (1835), her fra Collected Works, op.cit., vol. XVIII, p. 40.

83) Representative Government, op.cit., p. 317.

84) Ibid., pp. 317-319.

85) Ibid., pp. 322-323.

give disse handlefrihed i videst muligt omfang.⁸⁶

Uanset hvordan balancen mere præcist skal være mellem kompetenceprincippet og participationsprincippet, kan der ikke hos John Stuart Mill findes grundlag for den opfattelse, at vælgerne gennem valget af politiske repræsentanter skal afgøre de politiske sager. Dette ville nemlig ikke alene forudsætte, at participationsprincippet skulle foretrækkes frem for kompetenceprincippet, men også at valgløfter og garantier til vælgerne skulle være hovedreglen. Dette afviser John Stuart Mill imidlertid klart, og dermed forkaster han også den "delegate"-opfattelse, som ligger til grund for Schumpeters definition af den klassiske demokratiske teori. Man kan tværtimod sige, at John Stuart Mill faktisk foregriber Schumpeters alternative teori, idet han lægger vægten på valget af kandidater frem for afgørelsen af de politiske sager.

Sammenfattende kan man derfor sige, at der er store forskelle i de teorier, som klassikerne udformer om det institutionelle arrangement. Schumpeters noget upræcise formuleringer dækker således over et forsøg på at skabe et kompromis mellem ret så forskellige opfattelser. Dette forsøg er imidlertid ikke særlig vellykket, fordi Schumpeters definition ikke peger på en mindste fællesnævner for de klassiske teorier. Disse teoriers forskelligartede indhold er søgt illustreret i figur 1.

Figur 1. Klassifikation af de klassiske demokratiteorier med hensyn til folkets valg af en lovgivende forsamling og afgørelse af politiske sager

		Afgør folket politiske sager?	
		ja	nej
Vælger folket en lovgivende forsamling?	ja	James Mill	John Stuart Mill
	nej	Jean-Jacques Rousseau	

86) Dette er i overensstemmelse med Dennis Thompsons udlægning af John Stuart Mills politiske teori, hvorefter Mills synspunkter på de forskellige problemstillinger anskues som en afvejning af et kompetenceprincip over for et participationsprincip, se Thompson, op.cit., pp. 113-115, jfr. pp. 90-91.

Medens James Mill og John Stuart Mill udformer deres teorier med henblik på repræsentative systemer med en folkevalgt lovgivende forsamling, afviser Rousseau et sådant system. James Mill og Rousseau mener derimod begge - i modsætning til John Stuart Mill - at folket skal afgøre politiske sager, eller i hvert fald lovgivningsspørgsmålene. Kun James Mill kan dog med rimelighed siges at være dækket af formuleringen om, at denne afgørelse sker gennem valget af politiske repræsentanter. Rousseau afviser ganske vist ikke at delegerer den udøvende magt til valgte repræsentanter, og en bred fortolkning af "udøvende magt" kan meget vel omfatte mange beslutninger, som andre steder vedtages i lovs form. I Rousseaus teori er der imidlertid ikke mulighed for vælgerne for at øve indflydelse på disse beslutninger gennem valget af ledere. Der er med andre ord tale om tre forskellige udformninger af demokratisk teori med hensyn til det institutionelle arrangement og forestillingen om, at der findes én klassisk demokratisk teori må altså afvises.

På tilsvarende måde er Schumpeters fremstilling og kritik af den klassiske demokratiske teoris forudsætninger blevet afvist. Plamenatz har således fremhævet, at Schumpeters angreb på ideerne om det almene vel og fællesviljen er en fuldstændig misforståelse, fordi ingen af klassikerne nogensinde har anvendt ideerne i den udformning, som Schumpeter giver dem.⁸⁷ Noget tilsvarende gælder forudsætningen om, at borgerne er rationelle, idet ingen af klassikerne har hævdet, at alle eller de fleste borgere havde fuldstændig viden, præcis klarhed over målsætninger og med logisk stringens udledte politiske standpunkter på dette grundlag. Rousseau hævder således ikke, at borgerne faktisk er rationelle, intelligente og velinformerede om politiske forhold. Endnu mindre hævder han, at de er interesserede i politik, og at de ville være i stand til at udfylde regeringsposterne. Han anerkender videre, at de har forskellige interesser og forskellige forudsætninger for

87) John Plamenatz, Democracy and Illusion. An Examination of Certain Aspects of Modern Democratic Theory, London: Longman, 1973, pp. 96-99. Alle de omtalte klassikere anvender termen "et alment vel", men de mener ganske forskellige ting hermed. For Bentham og James var almenvellet en simpel sum af enkeltindividernes interesser, medens det for Rousseau og John Stuart Mill var noget andet og mere.

politisk deltagelse.⁸⁸ Rousseau skriver for eksempel udførligt om, at det ville være nødvendigt med en lovgiver, der kunne oplyse borgerne og tvinge deres viljer til at følge deres fornuft.⁸⁹ Bentham og James Mill forudsætter nok i højere grad borgernes rationalitet og mener i hvert fald, at den enkelte borger er den bedste til at bedømme sin egen interesse. Utilitaristerne anerkender dog, at denne bedømmelse i mange tilfælde hviler på et dårligt grundlag og understreger derfor også behovet for uddannelse.⁹⁰ John Stuart Mill mener - lige som Schumpeter - at gennemsnitsborgerne er uoplyste og irrationelle, og han frygter de umiddelbare konsekvenser i form af udueligt styre og klasseherredømme, hvis den brede befolkning, arbejderne, overtog den politiske magt i datidens England.⁹¹ Til forskel fra Schumpeter, der mener, at borgernes irrationalitet vil være evig og uforanderlig, så mener John Stuart Mill imidlertid, at mennesker gennem oplysning og opdragelse blandt andet gennem politisk deltagelse vil kunne udvikle deres åndelige og moralske evner.

Schumpeters kritik af klassikerne for på det nærmeste at ignorere lederskabets betydning forekommer også temmelig ubegrundet. Rousseau omtaler som sagt behovet for en lovgiver, og han foretrækker i almindelighed et valgt aristokrati frem for demokrati som den bedste regeringsform. Heller ikke John Stuart Mill ignorerer lederskabets betydning, men søger tværtimod blandt andet ved forslag om pluralvalg og forholdstalsvalg at sikre de mest kompetente - den intellektuelle og moralske elite, "the instructed few" - indflydelse på den politiske udvikling.⁹² Derimod kan man måske nok sige, at Bentham og James Mill stort set ignorerer lederskabets betydning, idet de først og fremmest er optaget af at få de valgte ledere kontrolleret af vælgerne.

Udover disse indvendinger, som retter sig direkte mod Schum-

88) Marini, op.cit., p. 455.

89) Rousseau, op.cit., bog II, kapitel 7 og de sociale betingelser for at fællessviljen kan manifestere sig, bog IV, kapitel 1.

90) James Mill, op.cit., pp. 84-86.

91) Representative Government, op.cit., kapitel VI, pp. 242-256.

92) Kompetenceprincippet udtrykker netop den betydning, som John Stuart Mill tillægger sagkundskab og ledelse, se Dennis Thompson, op.cit., kapitel 2, navnlig pp. 77-90.

peters egne formuleringer om den klassiske demokratiske teori, kan man pege på en række andre forhold, som yderligere understreger det urimelige i at opretholde forestillingen om en klassisk demokratisk teori. Jeg vil her først og fremmest pege på de forskellige funktioner, som den politiske deltagelse tillægges af klassikerne, men også nævne de forskellige metoder, som klassikerne anvender og endelig mere generelt forholdet mellem demokrati og liberalisme.

Klassikernes demokratiteorier adskiller sig ikke blot med hensyn til det institutionelle arrangement, men også med hensyn til den funktion, som borgernes politiske deltagelse tillægges. Carole Pateman har på overbevisende måde fremsat den tese, at politisk deltagelse kan have såvel en beskyttende som en uddannende eller opdragende funktion.⁹³ I Benthams og James Mills teori tillægges borgernes politiske deltagelse alene en beskyttende funktion, idet borgerne gennem truslen om at nægte genvalg kunne øve indflydelse på de valgte repræsentanternes beslutninger og på denne måde beskytte sig mod overgreb fra statsmagtens side.⁹⁴ Macpherson deler fuldstændig denne fortolkning af den politiske deltagelses funktion i utilitaristernes teori, som han betegner "Protective Democracy".⁹⁵ For Rousseau og John Stuart Mill er denne beskyttende funktion imidlertid hverken den eneste eller den væsentligste i forbindelse med politisk deltagelse. De fremhæver tværtimod de positive konsekvenser som politisk aktivitet kan have for udviklingen af borgernes personlighed. Både Rousseau og John Stuart Mill prioriterer efter Patemans opfattelse denne uddannende funktion højere end den beskyttende funktion.⁹⁶ Denne fortolkning støttes for Mills vedkommende af både Macpherson og Dennis Thompson. Macpherson betegner netop John Stuart Mills demokratiteori for "Developmental Democracy",⁹⁷ og efter Dennis Thompsons opfattelse fremsætter John Stuart Mill både et beskyttelsesargument og et uddannelsesargument for participationsprincippet, idet han be-

93) Pateman, op.cit., pp. 18-21.

94) Ibid., pp. 18-20.

95) Macpherson, op.cit., kapitel II.

96) Pateman, op.cit., pp. 20-21, 24-25 og 29-30.

97) Macpherson, op.cit., kapitel III, navnlig p. 47.

tragter det sidste argument som vigtigere end det første.⁹⁸ De klassiske demokratiteoretikere udformede med andre ord helt forskellige teorier om betydningen af borgernes politiske deltagelse - et aspekt, som Schumpeter slet ikke kommer ind på i forbindelse med sin omtale af den klassiske demokratiske doktrin.

De forskellige participationsteorier hænger sammen med en anden forskel mellem klassikerne - eller i hvert fald mellem James Mill og John Stuart Mill - som vedrører klassikernes metodiske grundmodeller, den måde hvorpå de anskuer det sociale og politiske liv.⁹⁹ Medens James Mill (og Bentham) anvender en økonomisk eller markedsorienteret model for analysen af sociale og politiske forhold, anvender John Stuart Mill (og vel også Rousseau) en deltager- eller selvudviklingsmodel. Medens den første model er statisk er den anden dynamisk. I den første model anses mennesker for at have en uforanderlig natur, som karakteriseres ved et egoistisk ønske om det størst mulige udbytte for den mindst mulige indsats. I en verden med knappe goder anskues mennesker som forbrugere, der er optaget af at tilfredsstille deres egne private behov. Samfundet er så det marked, hvor de knappe goder udveksles. Når denne model anvendes på det politiske system svarer vælgerne til forbrugerne, politikerne (de individuelle kandidater og/eller partier) til virksomhederne og valgløfter (partiprogrammer) til varer.¹⁰⁰ Politisk deltagelse er i denne model en nødvendig omkostning, der må bæres for at få sine interesser tilgodeset, ligesom arbejde er nødvendig for at tjene penge.¹⁰¹ I selvudviklingsmodellen anses mennesket derimod som foranderligt, som en række muligheder, som

98) Thompson, op.cit., kapitel 1, navnlig p. 28.

99) Alan Ryan, "Two Concepts of Politics and Democracy: James & John Stuart Mill", i Martin Fleisher (ed.), Machiavelli and the Nature of Political Thought, London: Croom Helm, 1973, pp. 76-113, jfr. Macpherson, op.cit., p. 48.

100) Denne model har fundet anvendelse i moderne politisk videnskab af blandt andet Anthony Downs, An Economic Theory of Democracy, New York: Harper & Row, 1957. Man kan bemærke både ligheder og forskelle i den klassiske og moderne anvendelse af denne model på politiske forhold. Hvor James Mill ser på de enkelte individer og forudsætter et politisk marked med fuldkommen konkurrence, inddrager Downs kollektive aktører, politiske partier, og arbejder med et marked med ufuldkommen - nærmest oligopolistisk - konkurrence, se Ryan, op.cit., p. 98.

101) Ryan, op.cit., pp. 91-92.

kan realiseres og udvikles under de rette sociale omstændigheder. Mennesker har derfor ikke blot en interesse i at tilfredsstille sine umiddelbare behov, men også og vigtigere en interesse i at udvikle nye og højere behov og nyde "pleasures" af en højere og finere kvalitet. Politisk deltagelse bliver i denne model ikke en omkostning, men en måde, hvorpå menneskets potentielle evner kan udvikles. Det politiske liv er en del af det uerstattelige samfundsmæssige fællesskab, som kan give mennesker et rigere livsindhold, en højere livskvalitet. For John Stuart Mill er det således vigtigt at få borgerne engageret i det lokale samfunds problemer, i beslutningerne på arbejdspladserne og i private foreningers arbejde. Også deltagelsen i nationale valg vil have en opdragende funktion. Medens James Mill ville være parat til at opgive stemmeafgivning, hvis man kunne anvise ham en anden måde, hvorpå man kunne opnå dens gavnlige virkninger, er en sådan tankegang helt uacceptabel for John Stuart Mill.¹⁰²

Endelig kan man opdele klassikerne efter deres syn på forholdet mellem demokrati og liberalisme, eller mere præcist efter deres opfattelse af muligheden for at forene et politisk demokrati med et klassesamfund. Macpherson har her fremhævet, at medens James Mill og John Stuart Mill kan karakteriseres som liberale demokrater, der opstiller teorier om politisk demokrati i et kapitalistisk klassesamfund, så er Rousseau ikke liberal demokrat i denne forstand.¹⁰³ Rousseau udformer nemlig sin politiske teori for et præindustrielt og egalitært agrarsamfund, idet han forudsætter en højgrad af økonomisk lighed og et samfund uden klasses modsætninger, et samfund, hvor alle - eller næsten alle - borgere er selvejerbønder med privat ejendomsret over så meget jord, som de selv er i stand til at dyrke.¹⁰⁴ James Mill og John Stuart Mill udformer derimod deres politiske teorier for et kapitalistisk samfund, der er inde i en kraftig industrialiseringsproces. Det skal dog bemærkes, at der er væsentlige nuanceforskelle mellem fader og søn på dette punkt. Medens James Mill ikke har intentioner om at ændre det kapitalistiske markedssamfund, men tvært-

102) Ibid., pp. 106-110.

103) Macpherson, op.cit., pp. 9-17.

104) Ibid., pp. 15-17.

imod søger at bevare de eksisterende økonomiske uligheder gennem en beskyttelse af borgernes ejendomsret, så er John Stuart Mill i langt højere grad opmærksom på de problemer, som de økonomiske uligheder kunne skabe for politisk demokrati og deltagelse og for borgernes (arbejdernes) muligheder for at udvikle deres menneskelige muligheder.¹⁰⁵ Han accepterer derfor ikke de eksisterende uligheder, men mener optimistisk, at de på lidt længere sigt ville kunne udlignes.¹⁰⁶

Sammenfattende kan man derfor sige, at Schumpeters forestilling om en klassisk demokratisk teori ikke blot er urimelig og forkert ud fra det, som han selv fremfører om det politiske arrangement og dets forudsætninger, men også ud fra det, som han undlader at omtale. Hans fremstilling og kritik af den klassiske teori er mangelfuld, fordi han overser eller fortier væsentlige forskelle mellem klassikerne med hensyn til deres participations-teorier, deres metode og deres syn på forholdet mellem demokrati og liberalisme. Disse forskelle er søgt illustreret i figur 2.

Figur 2. Klassifikation af de klassiske demokratiteorier med hensyn til participationsteori (og metode) og synet på forholdet mellem demokrati og klassemodsætninger/liberalisme

	Kan politisk demokrati forenes med klassemodsætninger?		
		ja	nej
Tillægges politisk deltagelse såvel en beskyttende som en uddannende funktion?	ja	John Stuart Mill	Jean-Jacques Rousseau
	nej	James Mill	

Medens James Mill alene tillægger borgernes politiske deltagelse en beskyttende funktion, mener både John Stuart Mill og Rousseau, at politisk deltagelse har såvel en beskyttende som en uddannende funktion. Hvor Rousseau imidlertid udformer sin teori for et samfund uden klassemodsætninger, finder både James Mill og John

105) Ibid., pp. 44-50.

106) Ibid., pp. 50 og 61.

Stuart Mill, at politisk demokrati lader sig forene med klasse-modsætningerne i et kapitalistisk markedssamfund - for den sidst-nævntes vedkommende dog med visse reservationer.

Det skal endelig bemærkes, at opdelingerne af klassikerne i figur 1 og figur 2 går på tværs af hinanden. Hvor man i begge figurer finder lighedspunkter mellem James Mill og John Stuart Mill, findes der yderligere lighed i figur 1 mellem James Mill og Rousseau med hensyn til folkets afgørelse af politiske sager, og i figur 2 mellem John Stuart Mill og Rousseau med hensyn til den politiske deltagelses funktioner.

5. Konklusion

Denne artikels konklusion er ganske entydig: Schumpeters forestilling om, at der findes én klassisk demokratisk teori må forkastes, fordi den er fuldstændig urimelig. Denne forestilling er ikke alene uklart formuleret, idet den ikke præcist angiver, hvilke klassikere der har fremsat teorien, og hvad klassikerne egentlig mener om det institutionelle arrangement, den hviler også på en fejlagtig og mangelfuld fremstilling af, hvad de relevante klassikere har sagt om politisk demokrati. Hans forestilling er med rette blevet betegnet som en myte,¹⁰⁷ og som en karikatur af, hvad klassikerne havde at sige om politisk demokrati.¹⁰⁸ Schumpeters angreb på den såkaldte klassiske teori er - som det er blevet sagt - "ignorant and inept, and is worth discussing only because it has been taken seriously."¹⁰⁹ Men som det er beskrevet i denne artikel er den netop blevet accepteret og taget alvorligt inden for den politiske videnskab, og den svarer utvivlsomt til populære opfattelser af, hvad demokrati er og bør være.¹¹⁰

109) Flamenatz, op.cit., p. 96.

107) Pateman, op.cit., p. 17.

108) Jack Lively, Democracy, Oxford: Basil Blackwell, 1975, p. 78. Jfr. Macpherson, op.cit., p. 85, der karakteriserer Schumpeters klassiske demokratiteori som "a confused mixture" af blandt andet Rousseau, Bentham, James Mill og John Stuart Mill.

110) Et godt eksempel fra den politiske debat i Danmark er Jørgen Knudsens kronik i Politiken 6. oktober 1972: "Folkestyre eller partistyre", hvor han fremsætter en kommentar efter EF-afstemningen og kritiserer politikerne for ikke at have røgtet deres hverv som redskaber for folkeviljen.